

דרושה "תוכנית מרשל" לסיום המלחמה בעזה ולשינוי המזרח התיכון

01.03.2024 | משה פוזיילוב | written by

עיקרי הדברים

- פעמיים במהלך מאה שנות הסכסוך הערבי-ישראלי הפציעה תקווה לשיתוף פעולה וקיום בשלום עם הפלסטינים, אך סוכלה בשל נסיבות פנימיות וחיזוניות.
- זוועות הטבח שביצע חמאס ב-7 באוקטובר מאפשרים כעת לישראל ליצור תוכנית ארוכת-טווח שייתכן שתוביל בסופו של דבר לפתרון הסכסוך.
- במסגרת התוכנית ישראל נדרשת בראש ובראשונה לחסל את כוחו הצבאי של חמאס וארגונים דומים אחרים בעזה, להוציאם אל מחוץ לחוק ולשפוט פושעי מלחמה בפומבי.
- שלב מרכזי הוא חינוך אוכלוסיית עזה לדחיית העקרונות והרעיונות האסלאמיים הקיצוניים, ומעבר לערכי סובלנות, הכלה ודמוקרטיזציה.
- לצורך הצלחת התוכנית ישראל זקוקה לגייס שותפות, ובהן ארה"ב וחלק ממדינות האזור. כך תוכל לייצר בטווח הרחוק, אולי תוך 75 עד 100 שנה, מציאות אזורית חדשה.

רקע

יחסי היהודים בארץ ישראל וערביי הארץ החלו לפני כמאה שנה בתקווה גדולה של שני הצדדים, ששאפו לממש את חלומותיהם הלאומיים בתיווך בריטי. האימפריה הבריטית לחמה אז נגד האימפריה העות'מנית על השליטה האזורית, וביקשה להשיג לעצמה בעלי ברית. הבריטים כרתו ברית עם משפחת האשם הסעודית, מצאצאי הנביא מוחמד, והעניקו לה את דיברתם להגשמת חלומה העתיק: ממלכה ערבית על שטחי עיראק, סוריה, לבנון, עבר הירדן ופלשתינה. בין היתר הקימו יחד כוחות צבא ערביים שבראשם עתידים היו הנסיך פייסל ולורנס איש ערב לרכוב יחדיו עד שערי דמשק.

במקביל, היהודים החלו אז לטפח את חלומותיהם לחזור לארץ ישראל אחרי 2,000 שנות גלות, ולחדש שם את לאומיותם בשטחי פלשתינה. התנועה הציונית צברה תאוצה, וב-1917 קיבל פרופ' חיים ויצמן מהבריטים את הצהרת בלפור [\[1\]](#) הכרזה רשמית על ההסכמה להקמת בית ליהודים בפלשתינה.

הבריטים, אם כן, הבטיחו לשתי תנועות לאומיות לממש את חזונן לבית ומולדת בשטחי המזרח התיכון, כאשר רק חפיפה קלה הייתה ביניהן על אדמת פלשתינה. אף על פי כן, לא רק שההבטחה הזאת לא הציתה סכסוך, אלא שהיא הובילה להבנות בין הצדדים, שכמעט אפילו עלו לכדי שלום של ממש בהסכם בין פייסל לוויצמן ב-1919. מלבד אמון ותקווה, הסיבות לכך

נעוצות בעיקר באינטרסים המשותפים של הצדדים, שקיוו להשיג תחת החסות הבריטית רווח גדול בהרבה מאשר יכלו לקבל תחת שלטון טורקי. בנוסף, היהודים והערבים גם יחד הבינו שהשטח מספיק גדול כדי להכיל את שני העמים, וכי אין תחרות או סכסוך דתי בין יהודים למוסלמים, שכן הערבים רבים וחזקים בהרבה מהיהודים [2] אף אם האחרונים יחזרו לערש מולדתם בארץ ישראל. הנסיך פייסל ופרופ' ויצמן חשבו לפיכך כי מדובר במצב של Win-Win.

ההבנות הללו קרסו שנה מאוחר יותר, כאשר התברר ששושביני ההסכם, הבריטים, הבטיחו חלק משטחי האזור גם לצרפתים. הסכם פייסל-ויצמן נגנז, וסכסוך דמים החל בארץ. חאג' אמין אל-חוסייני העצים את האכזבה הערבית מהמצב החדש, ובעזרת האידאולוגיה שהגה עז-אלדין אל-קסאם הכשיר את לבבות הערבים באזור והוסיף לסכסוך עם היהודים ממדים דתיים וטריטוריאליים.

בתחילת שנות ה-90 נוצרה אפשרות חדשה להבנות בין הצדדים, כאשר ממשלת רבין וארגון אש"ף, בראשות יאסר ערפאת, התניעו דו-שיח בחסות הנשיא האמריקני ביל קלינטון. ישראל סבלה מעייפות לאחר שש שנות אינתיפאדה, הייתה מעוניינת להפחית את הלחץ הבינלאומי עליה בעניין הפלסטיני, ולא האמינה ביכולתו של צה"ל לדכא את המהומות ביהודה, שומרון ועזה. מנגד, הפלסטינים חוו קשיים כלכליים, ביקשו להשיג הכרה בשאיפתם הלאומית למדינה ורצו לשפר את תנאי החיים של אזרחיהם. כל אלה הובילו לחתימת הסכם אוסלו ב-1994 על מדשאות הבית הלבן. אותו הסכם, שהחל בחזון ותקווה למזרח תיכון חדש, הלך וקמל עם השנים. הוא התרסק סופית עם אירועי 7 באוקטובר 2023, בשואת יישובי עוטף עזה ובפרוץ מלחמת חרבות ברזל.

מסכסוך לשינוי אזורי

הסכמי אוסלו קרסו בשל מגוון סיבות, ובקצרה ניתן להזכיר כמה תהליכים ואירועים בקרב הציבור וההנהגה הפלסטיניים שהובילו לכך: ראשית, הפלסטינים לא חדלו מלהסית את הציבור להמשיך לבצע פעולות טרור נגד ישראלים, ואף השתמשו במערכת החינוך הפלסטינית כדי לחנך דורות שלמים לאתוס הטרור. הרשות שילמה שכר נדיב למחבלים שהורשעו בטרור וישבו בבתי הכלא הישראליים, וכן למשפחות של מחבלים שנהרגו, מבלי שנעשה דבר כדי למנוע ממנה לעשות כן ומבלי שמעמדה נפגע.

ההבנה ברשות שביכולתה להפר את תנאי הסכם אוסלו מבלי לשלם על כך מחיר עודדה אותה לצאת למסע תעמולה בינלאומי נגד "הכיבוש הישראלי". ראשי ההנהגה הפלסטינית אימצו פרקטיקות נאציות ושקרים אנטישמיים, וקידמו חרם אקדמי וציבורי בינלאומי נגד ישראל. שיאו של התהליך היה בשימוש בתנועת החרם העולמית (BDS) נגד ישראל והטמעת "תאוריית ההחלפה" באקדמיה הבינלאומית, שבמסגרתה צוירו היהודים כחלק ממעמד לבן ומדכא. הציונות ומטרותיה הוצגו על ידי הרשות כקולוניאליזם שהמענה הראוי לו הוא "שחרור פלסטין מהים לנהר" [2] קריאה לטיהור אתני של היהודים המהדהדת דברים שאמר חאג' אמין אל-חוסייני

בפגישתו עם אדולף היטלר בזמן מלחמת העולם השנייה.

כאשר זהו המצב התודעתי כיום של הפלסטינים, ובתום שנים של מלחמה והכשרת לבבות בציבור ביהודה, שומרון ועזה לרעיונות הג'יהאד והאומה האסלאמית הגדולה, לא ניתן להגיע למצב של פתרון הסכסוך בעזרת בליץ של שלום מטעם מחלקת המדינה האמריקנית או מדינות האיחוד האירופי. ניתן להמשיך את מצבנו כיום לטעות בניווט, והדרך הנכונה לחזור למסלול היא להגיע לנקודה האחרונה שבה אנו יודעים שהיינו ממוקמים נכון על המפה ביחס לשטח.

מאורעות 7 באוקטובר 2023 מאפשרים לנו כעת הזדמנות ראשונה מזה שלושים שנה ליטול את היוזמה, לחזור לאחור לנקודה המוכרת ולתכנן מחדש את המסלול. הסיכוי היחיד לקידום פתרון אזורי הוא הובלה של שינוי תרבותי וחינוכי, מהלך מתמשך המגובה בקואליציה חזקה שמעוניינת להנחיל תמורה אמיתית. התוכנית הזו תיבנה לפי "מודל עסקי" ותכלול חזון, ייעוד, יעדים ומדדים הניתנים לניטור ובדיקה [2] בדומה לתוכנית מרשל שבנתה ארה"ב ביפן ובגרמניה בתום מלחמת העולם השנייה.

כשם שהאופל שהביאו הנאצים לעולם ולאירופה הוכרע, כך ניתן להכניע גם את האופל האסלאמי הקיצוני. כדי להביא את ניצחון בני האור על בני החושך יש צורך במנהיגות מאחדת וחזון של תקווה. מנהיגות כזו יכולה להפוך את המרחב שבין הים התיכון לים האדום לשטח שבו חברות ועמים ישתפו פעולה ויתרמו לשגשוג אזורי.

לצד החשכה הגדולה, שואת יישובי העוטף מאפשרת הזדמנות גדולה לחזון של תקווה לעתיד המזרח התיכון. הסכם אזורי בין סעודיה, ירדן, מצרים וארה"ב יכול לקרב אותנו להגשמת החזון הזה, והדרך למימושו עשויה להתגשם באמצעות מיזם מזרח-תיכוני המקביל לתוכנית מרשל שהגתה ארה"ב לאחר המלחמה בנאצים.

העולם המודרני מתבסס כיום על שיתופי פעולה ושילוביות, המהווים בסיס אפילו בעולם הכלכלי לארגונים מתחרים. פעולה משותפת מאפשרת לשני הצדדים להבליט יתרונות יחסיים ולהפחית עלויות, וכך למצות את הפוטנציאל העסקי שלהם עוד יותר. באזורנו משקיעים האיראנים זה שנים ארוכות, מאז עלייתו של האייתוללה ח'ומייני לשלטון במדינה, משאבים רבים בבניית קואליציות. הם החלו בשיתופי פעולה עם ארגונים קטנים בלבנון, וכך טיפחו את חיזבאללה, ובהמשך בנו שלוחות שלהם בכל רחבי העולם הערבי [2] ארגוני טרור, רובם שיעיים, שמזנבים בישראל מכל הכיוונים ופוגעים באינטרסים ישראליים בכל העולם.

באחרונה החלה איראן להרחיב עוד את שאיפותיה, וכך גיבשה ברית עם גורמים בזירה הבינלאומית, כולל רוסיה וסין, ופעלה יחד איתם נגד אינטרסים אמריקניים, ומערביים בכלל. אל מול הקואליציה הזאת החלה ארה"ב לגבש קבוצת מדינות משלה, מה שהוביל בין היתר להסכמי אברהם והרחבת שיתופי פעולה עם מצרים וירדן, ואף עם סעודיה. כלל המדינות הללו התגבשו יחד לקואליציה משלהן, על בסיס אינטרסים נפרדים ומשותפים, כולל החשש של כולן מאיראן ומהתעצמותה. אל מול הזוועות שביצע חמאס ב-7 באוקטובר והמשך הניסיונות האיראניים

לעורר מלחמה אזורית, צריכות כעת ישראל וארה"ב להוביל קואליציה של חזון ותקווה, שתסכל את המשך קידום האינטרסים של טהרן.

תוכנית אזורית חדשה

חיסול האידאולוגיה הנאצית באירופה היה תהליך מורכב ורב-פנים, ששילב אמצעים צבאיים, פוליטיים ואידאולוגיים. לצורך יישום תוכנית דומה במזרח התיכון כיום, ניתן להשתמש בכמה מרכיבים מרכזיים שהפעילו האמריקנים בגרמניה בתום מלחמת העולם השנייה.

הבסיס הרעיוני הוא שבמקום לדבר על "מצב הסיום" של הסכסוך, שממילא קיימת לגביו מחלוקת בין ישראל לאמריקנים, אולי גם בין ישראל לסעודיה, ובוודאי בתוך ישראל עצמה, כדאי לדבר על הדרך שבאמצעותה נגיע לשם. לשם כך יש לייצר "מפת דרכים" הבנויה מנדבכים אחדים ושלבי פעולה, שהשלמתם תיצור לבסוף תנאים מתאימים לכל פתרון עתידי של הסכסוך.

נמנה כעת כמה תנאים שיסייעו למיגור האסלאם הקיצוני במזרח התיכון, בתוכנית שתיבנה עם שותפים מארה"ב, ערב הסעודית, מצרים וירדן ☒ כלל המדינות הללו או חלקן.

העיקרון והתנאי הראשון לתוכנית כזו הוא הבטחת התבוסה הצבאית של שלטון חמאס. כיום ישראל ובנות בריתה, וארה"ב בראשן, צריכות לשאוף לנצח את ארגון הטרור, לפרק את יכולותיו ולמנוע ממנו להמשיך במסעות הקטל שלו. מטרה זו תושג באמצעות סדרת מערכות צבאיות בכל רצועת עזה, כולל דרומה ומרכזה. אין הכוונה לפשיטות נקודתיות של יחידות מיוחדות או קומנדו, אלא לתמרונים לתפיסת השטח לשליטה בו, שלבסוף יביאו לכניעה ללא תנאי של חמאס ולחיסולו ☒ בדומה לאופן שבו חוסל הכוח הצבאי הנאצי בתום מלחמת העולם השנייה.

שלב זה עשוי לארוך זמן רב. ישראל תצטרך להכריע את הכוח הלוחם של חמאס והג'יהאד האסלאמי ברפית, ולאחריו יתבצע המשך העקירה מהשורש של מחבלי ארגוני הטרור ומפקדיהם במשך שנתיים לפחות. בתום משימה זו יתקיים הארגון כולו, על התשתית הארגונית, הכלכלית והרעיונית שלו במחתרת.

המודל שלאורו בנוי עיקרון זה הוא הפעילות הישראלית בחברון במהלך מבצע חומת מגן: בשנות האינתיפאדה השנייה גרמו מחבלים מחברון למספר הרוגים ישראלים גבוה בפיגועי טרור, וישראל פעלה באופן נרחב בעיר והשמידה את תשתיות חמאס שם. המבצע, שהחל ב-2002 ונגמר ב-2005, גרם לכך שעד היום מתנהלים אנשי חמאס בעיר במחבוא, ואינם פועלים כתשתית מוצהרת ומאורגנת בפומבי.

העיקרון השני של המיזם הוא בניית תוכניות שיתניעו תהליך של דה-אסלאמיזציה בחברה הפלסטינית, בדומה לדה-נאציפיקציה שנעשתה באירופה כחלק מתוכנית מרשל. ישראל ובנות בריתה צריכות בתום המלחמה נגד חמאס, לאחר שתובטח הכרעתו, להטמיע תוכניות לדה-אסלאמיזציה של החברה הפלסטינית, שמטרתן לטהר את ההשפעה הנאצית והאנטי-יהודית

בין היתר יש צורך לפרק ארגונית את חמאס, הג'יהאד האסלאמי ותנועות אחרות המזוהות עם האחים המוסלמים ולהוציאן אל מחוץ לחוק § לא רק בתוך השטחים הפלסטיניים ובישראל, אלא בכל מדינות הברית, כולל ירדן, סעודיה ומצרים. בנוסף, יש להסיר מעמדות כוח והשפעה פקידים המזוהים עם חמאס או עם האידאולוגיה שהוא מקדם, ולמגר את האידאולוגיות האסלאמיסטיות ממוסדות הציבור בעזה, יהודה ושומרון.

העיקרון השלישי הוא העמדה לדין של מנהיגים בולטים בחמאס ומחבלים שביצעו פשעי מלחמה חמורים ופשעים נגד האנושות. תהליך זה, שהמודל שהוא יתקיים לאורו יהיה משפטי נירנברג, יכלול הקמת בתי דין צבאיים והטלת אחריות ישירה על מחבלים שפיקדו וביצעו את זוועות 7 באוקטובר, וכן על ראשי חמאס בכל השנים שחלפו מאז השתלטות חמאס על רצועת עזה ב-2007 ועד לתום המלחמה.

תהליך זה יוכל לשמש עדות לצביעות האו"ם ובית הדין בהאג, שלא עשו דבר נגד חמאס. מטרתו היא לייצר כתב אישום פומבי נגד חמאס ומפקדיו, וכך להציג לעולם כולו את פשעיו, להוכיח את אמות המידה הגבוהות של שיטות החקירה הישראליות ורדיפת הצדק של ישראל. תהליך דומה אירע עם מרואן ברגותי, מאבות פעילות הטרור של האינתיפאדה השנייה: הוא נשפט בפני הרכב של שלושה שופטים בבית משפט מחוזי בישראל, במשפט שהתקיים בדלתיים פתוחות וסוקר בכלי תקשורת רבים בעולם. פומביות הדין אפשרה לעולם כולו לראות כיצד ישראל שואפת להגיע לחקר האמת ולמשפט צדק. נוסף על כך, משפט פומבי יכול גם לשמש לסתירת תעמולה פלסטינית המנסים להעלים את הפשעים נגד האנושות שביצע חמאס ב-7 באוקטובר, ובכך להוות עדות מרשיעה לעולמי עד לחמאס ולמערכת החינוך הפלסטינית, שהעולם כולו לא יצא נגדה במשך למעלה מ-30 שנה.

שלב רביעי בתהליך הוא הנחלת ערכים דמוקרטיים וליברליים, המנוגדים לאידאולוגיה האסלאמית הקיצונית, בקרב החברה הפלסטינית, באמצעות חינוך והסברה. ישראל ובעלות בריתה, ובעיקר ארה"ב, יוציאו לפועל תוכניות הסברה מפורטות שמטרתן לסתור ולחסל מהיסוד את טענות האידאולוגיה האסלאמית הקיצונית בציבור הפלסטיני.

תוכניות אלה נועדו לחנך לאידאולוגיה שונה את האוכלוסייה הפלסטינית ולהטמיע בה עקרונות דמוקרטיים, זכויות אדם וסובלנות. לשם כך ייעשה שימוש בספרי לימוד, ספרים, סרטים וכלים לתקשורת המונים שיאתגרו את הנרטיב שהפיצו חמאס, חיזבאללה ואיראן, ויצבו לציבור חלופה ראויה.

חלק חמישי ומהותי בתוכנית הוא שיקום רצועת עזה בתום המלחמה. מאמץ זה יכלול הקמת מוסדות וארגונים בעזה, והוא יהיה מרכיב משלים לשלב הקודם, שכן אותם מוסדות יסייעו לבסס את הדמוקרטיזציה בחברה הפלסטינית.

תוכנית מרשל סיפקה סיוע כלכלי לבנייתן מחדש של מדינות אירופה שסועות המלחמה, תוך טיפוח היציבות והדמוקרטיה בהן. במקביל, הקמת הרפובליקה הפדרלית של מערב-גרמניה סימנה צעד משמעותי לקראת ייסוד גרמניה הדמוקרטית המודרנית. באופן דומה, קואליציה ישראלית-מצרית-ירדנית, שתשקם את עזה ותדאג לבנותה מחדש, תוכל להיות צעד משמעותי לטיפוח היציבות והדמוקרטיה ברצועה, ואולי בשטחי הרשות הפלסטינית כולה.

עם סיומם של השלבים הללו תתקרב עזה לעיקרון השישי, שבמרכזו שינוי עומק תרבותי ברצועה ותושביה. ישראל ובעלות בריתה נדרשות לעודד את האוכלוסייה הפלסטינית להתנתק מעברה שבו תמכה בחמאס, ולעצב נורמות תרבותיות חדשות: סובלנות, חשיבה ביקורתית, פתיחות ועוד. היעד של השלב הזה הוא שרעיונות אסלאמיים קיצוניים ודוגמות נאציות יידחו על ידי האוכלוסייה עצמה, ובמקום זאת יתחלפו בערכים דמוקרטיים. לשם כך, בין היתר, תיבנה בעזה מערכת חוקתית חדשה שתייצר הפרדה בין מוסדות הדת ומוסדות המדינה, וכן תיבנה כלכלה פתוחה ועצמאית, מערכת חינוך מתקדמת המתבססת על ערכים בינלאומיים ותקשורת ביקורתית ומפירה, שהשיח אשר יתנהל בה ישקף מחויבות לערכים מסוג חדש.

העיקרון השביעי והאחרון הוא הנצחה וזיכרון: ישראל צריכה להנציח באופן מסודר את התייעוד והעדויות לזוועות ומעשי הטבח שביצעו מחבלי חמאס כדי שגם הדורות הבאים יזכרו לנצח את ההשלכות של מעשים הנובעים מאידאולוגיות קיצוניות.

לימודי השואה והקמת אנדרטאות שימשו תזכורת מאז 1945 לזוועות הנאצים, בניסיון למנוע את התעוררותן מחדש בגרמניה. יש להשתמש בכלים דומים באזורים שבהם בוצע הטבח וגם בעזה, בשביל להבטיח שהלקח של האסון שהביא ארגון הטרור על הרצועה יישמר כתזכורת נצחית. בין היתר, ניתן להותיר חלקים גדולים מערי חמאס בעזה כחורבות, כמוזיאון הנצחה.

סיכום

חיסול הרעיונות האסלאמיים הקיצוניים ימשך זמן רב, ויהיה מורכב לאין שיעור. ודאי שהדה-נאציפיקציה של עזה ומיגור האידאולוגיות הקיצוניות שם יוסיפו להיעשות לאחר תום מלחמת חרבות ברזל. לפיכך, אין לבחון את התוכנית הזו לפי לוחות זמנים מוגדרים מראש, כי אם לפי הישגיותם: האם בכל אחד משבעת העקרונות הללו, שייפרטו לכדי תוכנית פעולה מסודרת ויעדים מוגדרים, הושגה המטרה?

גישה זו תסייע ליצור מפת דרכים מעשית, שיש לה כמה יתרונות: ראשית, ניתן יהיה להציג אותה כבר כעת לממשל האמריקני, כדי שהוא יביא אותה לבוחר האמריקני בשנת הבחירות כעדות להישגיו. שנית, תהיה זו תוכנית שתשביע את רצון הסעודים ותענה על הצורך שלהם בתוכנית מעשית להסדרה מול הפלסטינים לצורך התקדמות בתהליך הסדרת היחסים עם ישראל. בנוסף, תוכנית כזו תאפשר הסכמה על הדרך וכיווני הפעולה, מבלי שיהיה צורך בשלב הנוכחי להיקלע לעימותים על היעד הסופי. לבסוף, תוכנית כזו תייצר סיכוי אמיתי לשינוי תרבותי בקרב

הפלסטינים, שהמשכו הכרה והכרזה על סיום הסכסוך עם ישראל.

כמה זמן יימשך התהליך? בהערכה גסה, ניתן לחלקו ל-3-4 שלבים ולהניח כי השלב הראשון יימשך כ-25 שנים, וכך גם השני ☒ ובסך הכול בין 75 ל-100 שנה. עלינו להתמיד בעשייה, להגדיר את היעדים הדרושים, ולקבוע שרק עמידה ב-90 אחוזים מהם תאפשר מעבר בין השלבים. כך נוכל בהתמדה ובנחישות לצלוח את התוכנית כולה ולראות מחדש את התקווה באזור.

יש מי שיאמרו כי פרק זמן של 100 שנה הוא ארוך מדי, אך יש לזכור כי המזרח התיכון מורגל לזמנים ולתהליכים ארוכים, וכי זו דרך הפעולה המיטבית כאן. מנגד, דווקא השלום של ויצמן ופייסל, שהיה פרי של תהליך קצר ומהיר, בוזבז והוביל ל-100 שנות מלחמה. אם נתחיל תהליך של 25 שנות תקווה ראשונות, נגיע גם ל-100 שנות שלום.